

STAKLENA ZEMLJA

Lirski legat

Poštovani gospodine,

Cela moja porodica je stradala u logorima. Majka i sestra u Aušvicu, otac je maljem ubijen i ja sam ga sahranio, brat Samuilo živ je spaljen pred mojim očima u Jasenovcu. Aprila 1941. uhapšen sam sa bratom, samo zato što smo Jevreji. Majka je htela da se sklonimo u Mačvu. Možda bi sve bilo drugačije, ali nije. Nismo odmah dopremljeni u Jasenovac, jer logor tada nije bio oformljen, ali smo bili zatočenici u Zagrebu, Gospiću, Staroj Gradiški, u Feričancima...

Kroz zidove baraka u Jasenovcu nije duvalo samo kada nema vetra. Gradili smo nasipe: ako voda odnese deo nasipa, nestaju i životi onih koji su nasip gradili.

Ciglana? Pa to je bio krematorijum, mesto gde su ciglu pekli ljudskim telima. Morao sam da radim sve poslove, a najduže, čitavih godinu dana, radio sam na pruzi. Tu je uvek bilo posla, jer su prugu često dizali u vazduh. Jasenovac je bio pravi pakao. Zemlja po kojoj smo hodali bila je kao od želatina. Znali smo da gazimo po leševima na koje je samo nabacana zemlja. Meni se činilo da je staklena, da je prozirna, da vidim likove svih onih koji su do juče sa mnom išli na posao, koji su se do juče sa mnom borili za svoj život. Providna zemlja, mislio sam. Providna kao naše izmučene grudi. Imao sam svega četrdeset i dva kilograma. Bio senka od čoveka.

Dan uoči našeg organizovanog bekstva, ustaše su izvojile žene i odvele ih u Staru Gradišku. Kako su prolazile pored nas, tako su vikale da budemo hrabri. A one, odlaze u smrt. Tada su izveli ispred baraka i grupu muškaraca, polili ih naftom i zapalili. Postrojili su i nas da sve to gledamo. Među živim buktinjama bio je i moj stariji brat. Tražio je pomoć, ali mu je nisam mogao pružiti.

Na dogovoren znak, 22. aprila 1945. godine, jurnuli smo. U život, ili u smrt. Mislim da nam je to tada bilo svejedno. Dobili smo nekakvu čudnu snagu, mi koji smo napola bili već sahranjeni. Preplivati Savu, na njenom petstotom kilometru za mnoge je bila sloboda. Ta ista Sava koju sam toliko puta preklinjao da me proguta i spase muka, ta ista reka koju sam molio da donese deblo za koje bih se uhvatio, ta jedina sestra, postala je moj neprijatelj. Nisam znao da plivam. Trčao sam prema šumi. U džepu, za svaki slučaj, imao sam komad kanapa. Bolje je obesiti se nego ponovo u krvničke ruke. U selo nisam smeo. Plašio sam se kome i kuda idem. Ipak, glad me je naterala da izidem iz sena i krenem. Nigde muške duše, samo neke starice. Dobio sam komad hleba. I slobodu sam dobio.

Želeo bih reku. I šumu bih želeo.

Jozef Morgenštern

S poštovanjem,

Gospodina Morgenšterna lično ne poznajem, sudbina mnogih porodica koje su potražile spas u Mačvi ostala je zauvek prikovana za malu njivu čestite porodice Ljubičić. Ni samo nebo na Miholjdan nije izdržalo. Zaplakalo je nad Zasavicom 13. i 14. oktobra 1941. Streljano je 1.057 Jevreja. Pedantni Nemci, na sto trideset osmom kilometru Save, trudili su se da nijedan jevrejski život ne ostane. Na maloj njivi, u velikoj grobnici, na desnoj obali reke, ostali su meni mnogo dragi. Lazar Ljubičić nije nikada dozvolio da se njiva ore. Govorio je: "Nikada Srbi nisu orali groblje, pa neće ni sada. Nikada nismo jeli sa kostiju, pa ni sada nećemo umreti od gladi". Zasadio je jasenove. Neka se zna mesto, neka stabla budu beleg da su ovde nevini ljudi. Zavet je ostavio svim svojim potomcima.

Mi smo imali sreće. Našli smo utočište u domu Lazara Ljubičića. Govorili smo za sebe i drugima da smo Lazarovi. Jednom su me na ulici zaustavili i pitali: "Čiji si ti, mali?" Odgovorio sam: "Ja sam Lazarov. I mama i tata su Lazarovi". Majka Ravica i otac Oskar pomagali su u domaćinstvu i na njivama. Jednom dođe žandarmi, ljudi od vlasti, i donesoše žute trake za nas. Da nas obeleže. Čika Lazar iziđe, dočeka ih i reče: "Traku ću ja nositi, a oni dok su kod mene nikada". Bio sam u gostima kod našeg Lazara, leta 1990. Sve je nekako bilo isto, kao pre pedeset godina, samo nije bilo oraha u dvorištu. Sećam se, i tada sam po ko zna koji put čuo zavet, da njivu kraj Save niko neće dirati. To nije njiva, to je sveta zemlja, najlakši pokrov za nevine. Kad odem tamo, meni se čini da vidim sve one ljude koji su bili u našem selu. Skoro da bih ih mogao prepoznati. Kud to odoše i zašto?

Kakva nas sudbina to veže? I ovo pismo pišem na današnji dan za koji sam, evo, tek sada, video da je srpski praznik – Lazareva subota.

Mi smo imali sreće. Ostali smo zauvek Lazarovi.

Voleo bih desnu obalu Save.

Tomi Šosberger

Vrlo poštovani,

Noćasnji moji snovi bili su kao dijalog sa Luciferom. Jutros sam išetao do Save, rano u zoru, kao da sam čuo plač jutarnje zvezde. Ne ljutite se. Meni je osamdeset i neka godina. Noge me služe sve sporije, ruke drhture, ali već prvih lepših dana krenuću na Savu. Zamolio sam, pre nekog vremena, svog bivšeg učenika, inače strastvenog ribolovca, koji ima čamac sa motorom da me odveze nizvodno. Stigli smo do posavskog sela Jarak, na sto dvadeset i trećem kilometru Save. Drugačija je obala kada se posmatra sa vode.

Video sam duboko korenje drveća. Žile su štrčale iz zemlje. Video sam i druge žile sakrivene u zemlji, kao da sam ih gledao kroz neko staklo. Ne znam kako se to dogodilo, bio sam toliko zanesen da mi se činilo sve ono što ste mi pisali da vidim u ovom komadu obale.

Sad sam siguran da ću vam naslikati reku. Naslikaću vaš deo reke.

Branko Johler